

شاخص دیده‌بان سالمندی در ایران ۱۳۹۵

(خلاصه طرح پژوهشی)

۷۹

مؤسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

۱۳۹۹

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

شاخص دیده‌بان سالمندی در ایران ۱۳۹۵

(خلاصه طرح پژوهشی)

مجری طرح:

نسیبه زنجری

استادیار مرکز تحقیقات سالمندی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

رسول صادقی

دانشیار جمعیت‌شناسی دانشگاه تهران

گروه مطالعاتی رفاه و تأمین اجتماعی

موسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

«نهاد پژوهشی صندوق بازنشستگی کشوری»

۱۳۹۹

مؤسسه راهبردهای
بازنشستگی صبا

شاخص دیده بان سالمندی در ایران ۱۳۹۵

(خلاصه طرح پژوهشی)

مجری طرح: نسیمه زنجری و رسول صادقی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

شماره مسلسل: ۷۹

کد گزارش: ۹۹۲۰۵۰۰۵۱

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۰۲/۲۱

نشانی مؤسسه: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، کوچه محوی، پلاک ۴،

واحد ۱۰۱ کدپستی: ۱۹۳۴۶۱۳۷۸۱ تلفن: ۰۲۱-۲۲۷۰۳۴۶۵ دورنگار: ۰۲۱-۲۲۷۰۲۹۰۳

تارنما: www.saba-psi.ir پست الکترونیک: info@saba-psi.ir

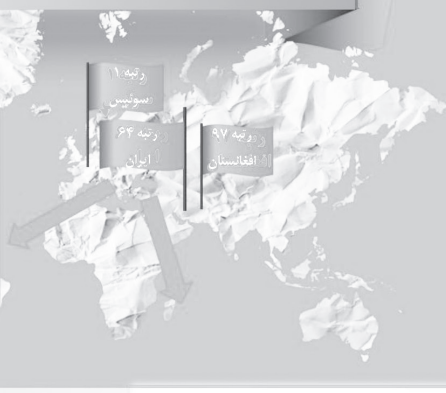
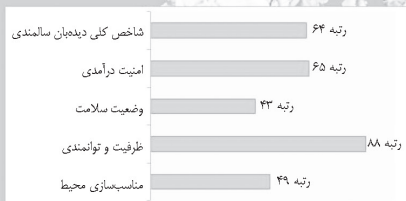
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای مؤسسه راهبردهای بازنشستگی صبا محفوظ است.

فهرست

- ۱..... مقدمه
- ۲..... روش تحقیق و داده‌ها
- ۶..... یافته‌ها
- ۶..... برآورد مولفه‌های شاخص
- ۷..... شاخص دیده‌بان سالمندی ایران در مقایسه با سایر کشورها
- ۱۱..... محاسبه و رتبه‌بندی استان‌های ایران در شاخص دیده‌بان سالمندی
- ۱۷..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

وضعیت به زیستن سالمندان در ایران شاخص دیده بان سالمندی

شاخص کلی: تهران و سمنان بالاترین رتبه

سیستان و بلوچستان و ایلام پایین ترین رتبه

وضعیت سلامت: تهران و اصفهان بالاترین رتبه

خراسان جنوبی و کهگیلویه و بویراحمد پایین ترین رتبه

مناسب سازی محیط: سمنان و بوشهر بالاترین رتبه

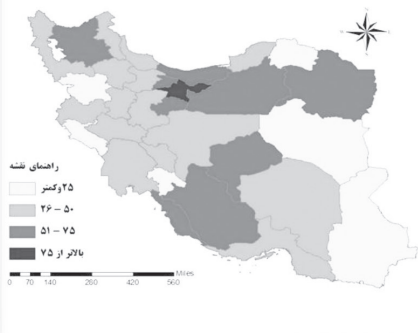
خوزستان و کرمانشاه پایین ترین رتبه

امنیت درآمدی: تهران و سمنان بالاترین رتبه

سیستان و بلوچستان و خراسان شمالی پایین ترین رتبه

ظرفیت و توانمندی: تهران و سمنان بالاترین رتبه

سیستان و بلوچستان و خراسان شمالی پایین ترین رتبه

پایین ترین رتبه ایران در
ظرفیت/توانمندی و امنیت درآمدی
سالمندان است

تهران و سمنان بالاترین رتبه و
سیستان و بلوچستان و ایلام پایین
ترین رتبه را در وضعیت به زیستن
سالمندان دارند

۳
بسته های رفاهی برای سالمندان
آسپ پذیر در مناطق محروم
استان های سیستان و بلوچستان،
خراسان جنوبی و ایلام

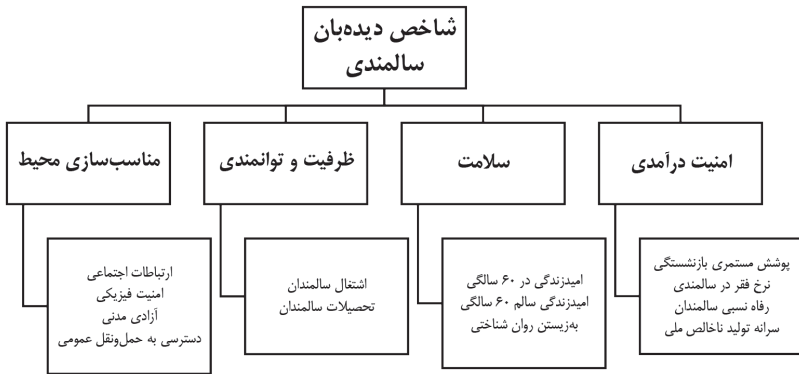
۲
فراهم کردن شرایط
خوداشتغالی سالمندان و
آموزش های مادام العمر

۱
سیاست گذاری در حیطه پوشش
همگانی حقوق بازنشستگی و
کاهش فقر

مقدمه

افزایش سریع تعداد سالمندان به عنوان یک چالش رفاهی اساسی هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه محسوب می شود. مهم ترین مسئله در سنین سالمندی، تأمین رفاه، بهزیستن و امنیت مالی به ویژه در کشورهای در حال توسعه نظیر ایران است؛ زیرا همه سالمندان تحت پوشش مستمری بازنشستگی قرار ندارند. از طرف دیگر، چشم اندازهای اشتغال برای سالمندان محدود است. دسترسی به خدمات مراقبت از سلامت مناسب، یکی دیگر از مسائلی است که دولت ها باید برای حل آن اقدام کنند. به همین دلیل، نگرانی های فزاینده ای در خصوص تضمین تأمین اجتماعی و رفاه افراد سالمند و ارتقای سلامت و فعالیت های آنان در دوران سالمندی وجود دارد. در این راستا، سالمندان در کانون و محور سیاست های اجتماعی و رفاهی قرار گرفته اند. در ایران، در سیاست های کلی جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری (۱۳۹۳) بر فرهنگ سازی برای احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و نگهداری آنان در خانواده و پیش بینی سازوکار لازم برای بهره مندی از تجارب و توانمندی های سالمندان در عرصه های مناسب تاکید شده است. از این رو، شناسایی و رصد رفاه و بهزیستن سالمندان از اهمیت سیاستی زیادی برخوردار است. در این راستا، شاخص های مختلفی برای سنجش وضعیت بهزیستن سالمندان ارائه شده است که یکی از این آنها، شاخص دیده بان سالمندی (age watch index) است. این شاخص، وضعیت رفاه و بهزیستن سالمندان را در چهار حیطه؛ امنیت درآمدی، سلامت، توانمندی و مناسب سازی محیط بررسی می کند (شکل ۱).

شکل ۱. ابعاد و مولفه‌های شاخص دیده‌بان سالمندی

منبع: گزارش شاخص جهانی دیده‌بان سالمندی، ۲۰۱۳؛ زیدی، ۲۰۱۵.

محاسبه شاخص دیده‌بان سالمندی، علاوه بر اینکه امکان مقایسه ایران با سایر کشورها را در سطح بین‌المللی نیز مهیا می‌سازد، با نشان دادن وضعیت سالمندان در ابعاد مختلف، امکان برنامه‌ریزی دقیق را برای سالمندی موفق در سطح ملی تسهیل می‌کند.

روش تحقیق و داده‌ها

در این مطالعه از روش *تحلیل ثانویه* استفاده شده است. برای ساخت ابعاد مختلف شاخص دیده‌بان سالمندی، داده‌ها از منابع مختلف آماری شامل؛ داده‌های سرشماری ۱۳۹۵، داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار ۱۳۹۵، داده‌های صندوق‌های بازنشستگی کشور (۱۳۹۶)، گزارش‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، و داده‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴) و پیمایش ملی سرمایه اجتماعی (۱۳۹۳ و ۱۳۹۷) گردآوری و سپس این شاخص برای ایران، به‌طور کلی، و به تفکیک استان محاسبه شده است. به لحاظ روش‌شناسی، این گزارش از روش‌شناسی گزارش جهانی شاخص دیده‌بان سالمندی استفاده کرده است.

جدول ۱. ابعاد، مولفه‌ها و داده‌های مورد استفاده در ساخت شاخص دیده‌بان سالمندی

ابعاد	مولفه‌ها	اهداف	تعاریف عملیاتی	منابع داده‌ها	نتایج
اهمیت درآمدی	پوشش مستمری بازنشستگی	این مؤلفه میزان پوشش سیستم حقوق مستمری سالمندان را اندازه‌گیری می‌کند	نسبت افراد ۶۰ ساله و بیشتر دریافت‌کننده حقوق بازنشستگی به کل جمعیت ۶۰ ساله و بیشتر	سازمان تامین اجتماعی، صندوق بازنشستگی و سایر صندوق‌ها (۹۷-۱۳۹۵).	۴۵.۴٪
	نرخ فقر در سنین سالمندی	این مؤلفه فقر سالمندان را با استفاده از فقر نسبی اندازه‌گیری می‌کند.	درصد افراد ۶۰ ساله و بیشتر ساکن در خانوارهای که درآمد ترازشده آنها زیر آستانه خط فقر ۵۰ درصد میانه درآمد جامعه باشند.	طرح هزینه و درآمد خانوار، مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵.	۲۴.۹۸٪
	رفاه نسبی سالمندان	این مؤلفه وضعیت درآمد/ مصرف سالمندان را نسبت به سایر گروه‌های جمعیتی محاسبه می‌کند.	نسبت متوسط درآمد ترازشده افراد ۶۰ ساله و بالاتر به متوسط درآمد ترازشده سایر افراد جامعه	طرح هزینه و درآمد خانوار، مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵.	۹۴.۷٪
	سرانه تولید درآمد ناخالص داخلی	سرانه تولید ناخالص داخلی نشان‌دهنده استاندارد زندگی افراد در یک کشور است.	در سطح کشورها، سرانه درآمد ناخالص ملی (GNI) و در سطح استانی، سرانه تولید ناخالص داخلی (GDP) بدون نفت مدنظر است.	آمارهای حساب‌های اقتصادی، مرکز آمار ایران ۱۳۹۵ و بانک جهانی، ۲۰۱۷.	\$ ۲۰۲۱۰
وضعیت سلامت	امیدزندگی در سن ۶۰ سالگی	این مؤلفه برآورد می‌کند که چه تعداد سال می‌توان انتظار داشت که یک فرد ۶۰ ساله زنده بماند.	متوسط تعداد سال‌هایی که انتظار می‌رود یک فرد ۶۰ ساله زنده بماند.	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ مرکز آمار ایران ۱۳۹۷؛ آقایی ۱۳۹۸؛ کوششی ۱۳۹۷.	۲۰.۸ سال

ابعاد	مؤلفه‌ها	اهداف	تعاریف عملیاتی	منابع داده‌ها	نتایج
وضعیت سلامت	امید زندگی سال‌ها در سن ۶۰ سالگی	این مؤلفه محاسبه می‌کند که چه تعداد سال می‌توان انتظار داشت که یک فرد ۶۰ ساله در سلامت جسمانی کامل زندگی کند.	متوسط تعداد سال‌هایی که انتظار می‌رود یک فرد ۶۰ ساله در سلامت کامل زندگی کند، بدون در نظر گرفتن تعداد سال‌هایی که فرد از عدم سلامتی کامل به علت بیماری/ یا آسیب دیدگی در زندگی داشته باشد.	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ فروزان‌فر و همکاران ۲۰۱۴؛ سپانلو و همکاران ۲۰۱۷.	۱۵.۹ سال
	بفزیستن روان‌شناختی نسبی	این مؤلفه یک بُعد مهم از اندازه‌گیری کیفیت زندگی در دوران سالمندی است. این مؤلفه به‌زیستن روانی خود-ارزیاب را اندازه می‌گیرد و مکمل امید زندگی سالم است که تنها سلامت جسمانی را در نظر می‌گیرد.	نسبت افراد ۶۰ ساله و بیشتر که پاسخ‌بلی به این سول «آیا شما احساس می‌کنید در زندگی خود هدفی مهم یا معناداری دارید (آیا از زندگی خود رضایت دارید) داده‌اند به درصد افراد ۵۹-۳۵ ساله که به این سوال پاسخ‌بلی داده‌اند.	پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۱۳۹۴ پیمایش ملی سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۷.	% ۹۹.۲۲
ظرفیت و توانمندی	میزان اشتغال سالمندان	این مؤلفه دسترسی سالمندان به بازار کار (رسمی و غیر رسمی) را اندازه‌گیری می‌کند. بنابراین توانایی آنان برای تکمیل حقوق بازنشستگی خود با دستمزد و دسترسی به کار با توجه به شبکه حمایتی نشان می‌دهد.	نسبت افراد ۶۴-۵۵ ساله که شاغل هستند.	سرشماری ۱۳۹۵؛ مرکز آمار ایران.	% ۳۳.۸

ابعاد	مولفه‌ها	اهداف	تعاریف عملیاتی	منابع داده‌ها	نتایج
ظرفیت و توانمندی مناسب سازی محیط	میزان تحصیلات سالمندان	تحصیلات نشان دهنده انباشت مهارت و شایستگی‌ها در طول عمر است که ظرفیت طبیعی سرمایه انسانی و اجتماعی سالمندان را نشان می‌دهد.	نسبت افراد ۶۰ ساله و بیشتر با تحصیلات راهنمایی یا بالاتر	سرشماری ۱۳۹۵؛ مرکز آمار ایران.	۲۳.۹٪
	ارتباطات اجتماعی	این مؤلفه، حمایت موجود توسط خانواده و دوستان را اندازه گیری می‌کند.	درصد افراد ۶۰ ساله و بالاتر که به هنگام مشکلات، بستگان یا دوستانی دارند که می‌توانند روی آنها حساب کنند.	پیمایش ملی سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۳.	۵۷.۳٪
	امنیت فیزیکی	این مؤلفه اندازه گیری می‌کند که تا چه اندازه افراد در محله خود احساس امنیت می‌کنند.	درصد افراد ۶۰ ساله و بالاتر که تنهایی به هنگام پیاده روی در شب در شهر یا محله زندگی شان احساس امنیت دارند.	پیمایش ملی سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۳.	۷۰.۵٪
	آزادی مدنی	این مؤلفه اندازه گیری می‌کند که تا چه میزان افراد سالمند احساس می‌کنند که بر زندگی خود کنترل دارند.	درصد افراد ۶۰ ساله و بالاتر که از آزادی انتخاب در زندگی شان رضایت دارند.	پیمایش ملی سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۳.	۶۶.۴٪
	دسترسی به حمل و نقل عمومی	این مؤلفه دسترسی به حمل و نقل عمومی و کیفیت آن را اندازه گیری می‌کند	درصد افراد ۶۰ ساله و بالاتر که از سیستم حمل و نقل عمومی شهری رضایت دارند.	پیمایش ملی سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۷ و گزارشات شهرداری‌ها در شهرهای مرکز استان‌ها.	۷۳.۱٪

یافته‌ها

◀ برآورد مولفه‌های شاخص

شاخص دیده‌بان سالمندی بر اساس چهار بُعد کلیدی شامل امنیت درآمدی، سلامت، قابلیت/ توانمندی و مناسب‌سازی محیط اندازه‌گیری شد. هرکدام از این ابعاد نیز شامل یک سری مولفه می‌باشند که در جدول ۱ ارائه شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در بُعد امنیت درآمدی، میزان پوشش مستمری بازنشستگی سالمندان ۶۰ ساله و بالاتر در ایران ۴۵.۴ درصد است و در واقع کمتر از نیمی از سالمندان ایرانی از پوشش مستمری بازنشستگی برخوردارند. در میزان فقر سالمندان، ۲۵ درصد سالمندان ۶۰ سال به بالا یا به بیان دیگر یک چهارم سالمندان ایرانی در فقر درآمدی نسبی زندگی می‌کنند. این درحالی‌است که فقر درآمدی برای گروه‌های سنی غیرسالمند حدود ۱۳ درصد بوده است. از این‌رو، سالمندان حدود دو برابر بیشتر از سایر گروه‌های سنی در معرض خطر فقر قرار دارند. در درون گروه سالمندان، نیز زنان سالمند (۳۹.۵٪) بیشتر از مردان سالمند (۱۹.۲٪) و سالمندان مسن‌تر (۸۰ ساله و بیشتر) با ۳۶.۹ درصد بیشتر از سالمندان جوان‌تر (۶۹-۶۰ ساله) با ۱۸.۷ درصد در معرض فقر قرار دارند. مولفه رفاه نسبی برای سالمندان ایرانی ۹۴.۷ درصد به‌دست آمد؛ که نشان می‌دهد رفاه نسبی سالمندان در مقایسه با سایر گروه‌های سنی ۵.۳ درصد کمتر است.

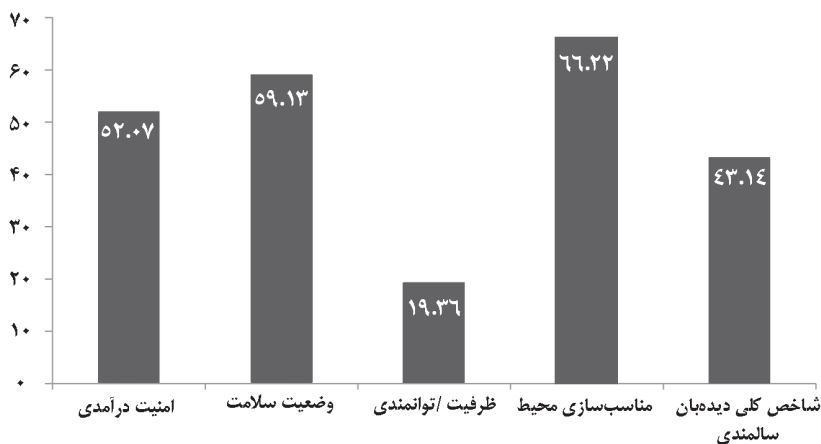
در بُعد وضعیت سلامت، امیدزندگی در ۶۰ سالگی برای ایران ۲۰.۸ سال است، یعنی انتظار می‌رود که یک فرد سالمند ۶۰ ساله حدود ۲۱ سال زنده بماند. شاخص امید زندگی سالم در ۶۰ سالگی که علاوه بر مرگ، بیماری و ناتوانی را نیز در نظر می‌گیرد، برای ایران ۱۵.۹ سال به‌دست آمده است. به بیان دیگر، انتظار می‌رود یک فرد ۶۰ ساله حدود ۱۶ سال در سلامت کامل زندگی کند. مولفه به‌زیستن روان‌شناختی بر اساس احساس خوشبختی افراد سالمند در مقایسه با افراد میانسال به‌دست آمد که رقم ۹۹.۲ درصد است. در بُعد قابلیت/توانمندی، حدود ۳۴ درصد جمعیت ۶۴-۵۵ ساله شاغل هستند و به بازار کار و درآمد ناشی از دستمزد دسترسی دارند. همچنین، حدود ۲۴ درصد سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر تحصیلات راهنمایی یا بالاتر دارند. از این‌رو، حدود یک سوم

سالمندان در بازار کار حضور دارند و یک چهارم آنها نیز تحصیلات راهنمایی یا بالاتر دارند. در بُعد مناسب‌سازی محیط، ۵۷ درصد سالمندان بستگان یا دوستانی دارند که می‌توانند به هنگام مشکلات روی آنها حساب کنند. همچنین، حدود ۷۰ درصد سالمندان از پیاده‌روی تنهایی به هنگام شب در شهر یا محله زندگی‌شان احساس امنیت دارند. حدود ۶۶ درصد سالمندان از آزادی‌های مدنی و ۷۲ درصد از سیستم حمل‌ونقل عمومی در شهر/یا محله خود احساس رضایت دارند.

◀ شاخص دیده‌بان سالمندی ایران در مقایسه با سایر کشورها

برای ساخت ابعاد چهارگانه شاخص دیده‌بان سالمندی در سطح ملی و استانی، ابتدا تمام مقادیر مؤلفه‌ها به شکل مقادیر مثبت ارائه شد. سپس، تمام مؤلفه‌ها به شکل نمرات نرمال شده بین ۰ تا ۱۰۰ ارائه گردید. همچنین، برای ساخت هر بُعد، با توجه به وزن‌های مختلف مؤلفه‌ها از میانگین هندسی استفاده شد. در نهایت، شاخص کلی دیده‌بان سالمندی محاسبه شد. همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود در میان ابعاد چهارگانه شاخص دیده‌بان سالمندی، بُعد مناسب‌سازی محیط بیشترین و بُعد ظرفیت/توانمندی کمترین نمره (امتیاز) را داشته است. لازم به ذکر است در گزارش دیده‌بان سالمندی برای کشورهای مختلف نیز مانند ایران بالاترین و پایین‌ترین امتیاز به ترتیب مربوط به ابعاد مناسب‌سازی محیط و ظرفیت/توانمندی بوده است.

نمودار ۱. نمره/امتیاز شاخص کلی دیده‌بان سالمندی و ابعاد چهارگانه آن در ایران، ۱۳۹۵

مقایسه شاخص کلی دیده‌بان سالمندی ایران و ابعاد مختلف آن با ۹۶ کشور دیگر جهان (محاسبه شده در گزارش دیده‌بان سالمندی ۲۰۱۵) نشان داد که ایران در رتبه ۶۴ در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی قرار دارد. همچنین بر اساس نمودار ۲، ایران در بُعد امنیت درآمدی رتبه ۶۵، در بُعد وضعیت سلامت رتبه ۴۳، در بُعد ظرفیت و توانمندی رتبه ۸۸ و در بُعد مناسب‌سازی محیط رتبه ۴۹ را در میان ۹۷ کشور مورد بررسی دارد. از این رو، بهترین رتبه و جایگاه ایران در بُعد وضعیت سلامت و بدترین آن در بُعد ظرفیت و توانمندی است، به‌طوری که ایران در بُعد اخیر (توانمندی سالمندان) جزو ده کشور پایین بوده است.

نمودار ۲. رتبه و جایگاه ایران در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی و ابعاد چهارگانه در میان ۹۷ کشور جهان، ۱۳۹۵

در خصوص رتبه کشورها در ابعاد شاخص دیده‌بان سالمندی، در بُعد امنیت درآمدی، کشورهای لوکزامبورگ، نروژ و فرانسه رتبه‌های نخست و در مقابل کشورهای مالاوی، تانزانیا و پاکستان رتبه‌های آخر را داشته‌اند. در بُعد وضعیت سلامت سالمندان، کشورهای ژاپن، سوئیس و کانادا رتبه‌های نخست و در مقابل کشورهای مالاوی، موزامبیک و افغانستان رتبه‌های آخر را در میان ۹۷ کشور مورد مطالعه داشته‌اند. از نظر ظرفیت و توانمندی سالمندان کشورهای نروژ، سوئیس و آلمان رتبه‌های نخست و در مقابل کشورهای کرانه باختری و

غزه، موزامبیک و اردن رتبه‌های آخر را کسب کرده‌اند. در بُعد مناسب‌سازی محیط، کشورهای سوئیس، اتریش و انگلستان رتبه‌های نخست و در مقابل کشورهای مالاوی، افغانستان و موزامبیک رتبه‌های آخر را در میان ۹۷ کشور مورد بررسی داشته‌اند. در مجموع، کشور سوئیس بالاترین امتیاز و رتبه نخست را در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی دارد و در آن سوی طیف، کشور افغانستان قرار دارد که پایین‌ترین امتیاز و رتبه آخر را در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی در میان ۹۷ کشور مورد بررسی دارد. همان‌طور که در جدول ۲ مشخص است رتبه‌های نخست در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی به ترتیب، به کشورهای سوئیس، نروژ، آلمان، کانادا، سوئد، هلند، ژاپن، ایسلند، امریکا و انگلستان تعلق دارد. در مقابل، رتبه و جایگاه‌های آخر در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی به کشورهای اردن، کرانه باختری و غزه، اوگاندا، زامبیا، رواندا، پاکستان، تانزانیا، مالاوی، موزامبیک و افغانستان مربوط است. ایران در رتبه ۶۴ و نزدیک به کشورهای نیکاراگوئه، گواتمالا، دومینیک، لیتوانی، چین، جمهوری کره، بنگلادش، مونتنگرو، روسیه و ترکیه می‌باشند.

جدول ۲. رتبه‌بندی کشورها در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی، ۱۳۹۵

رتبه	مقدار شاخص (امتیاز)	کشور	رتبه	مقدار شاخص (امتیاز)	کشور
۶۵	۴۲.۹	جمهوری کره	۱	۹۳.۰	سوئیس
۶۶	۴۲.۵	بنگلادش	۲	۹۲.۷	نروژ
۶۷	۴۲.۴	مونتنگرو	۳	۸۷.۷	آلمان
۶۸	۴۲.۲	روسیه	۴	۸۷.۵	کانادا
۶۹	۴۱.۵	ترکیه	۵	۸۷.۲	سوئد
۸۸	۲۲.۳	اردن	۶	۸۶.۵	هلند
۸۹	۲۲.۲	کرانه باختری و غزه	۷	۸۳.۴	ژاپن
۹۰	۲۱.۳	اوگاندا	۸	۸۳.۳	ایسلند
۹۱	۲۰.۵	زامبیا	۹	۸۲.۴	امریکا
۹۲	۱۹.۱	رواندا	۱۰	۸۱.۹	انگلستان
۹۳	۱۳.۳	پاکستان	۵۹	۴۵.۸	نیکاراگوئه
۹۴	۱۲.۱	تانزانیا	۶۰	۴۴.۸	گواتمالا
۹۵	۸.۰	مالاوی	۶۱	۴۳.۸	دومینیک
۹۶	۷.۱	موزامبیک	۶۲	۴۳.۷	لیتوانی
۹۷	۶.۷	افغانستان	۶۳	۴۳.۵	چین
			۶۴	۴۳.۱	ایران

◀ محاسبه و رتبه‌بندی استان‌های ایران در شاخص دیده‌بان سالمندی

در سطح استانی، همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد دامنه نمرات در بُعد امنیت درآمدی سالمندان از ۴ درصد در استان سیستان و بلوچستان تا ۸۶ درصد در استان تهران در نوسان بوده است. بُعد وضعیت سلامت سالمندان از ۱۰ درصد در خراسان جنوبی تا حدود ۹۰ درصد در استان تهران در نوسان بوده است. دامنه نمرات بُعد ظرفیت و توانمندی سالمندان از ۱۳ درصد در استان ایلام تا ۴۸ درصد در استان تهران بوده است. در نهایت، نمرات بُعد مناسب‌سازی محیط از ۵۸ درصد در استان‌های خوزستان و کرمانشاه تا ۸۰ درصد در استان سمنان تفاوت و نوسان داشته است. از این‌رو، نتایج بیان‌گر تفاوت‌های استانی قابل‌توجهی در ابعاد مختلف شاخص دیده‌بان سالمندی به‌ویژه امنیت درآمدی و وضعیت سلامت سالمندان است.

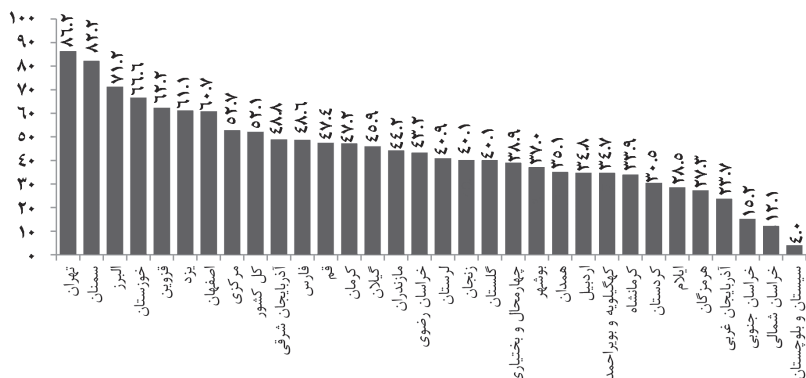
جدول ۳. نمرات شاخص کلی و ابعاد مختلف شاخص دیده‌بان سالمندی در استان‌های ایران، ۱۳۹۵

شاخص کلی دیده‌بان سالمندی		ابعاد مختلف شاخص دیده‌بان سالمندی								استان
		امنیت درآمدی		وضعیت سلامت		ظرفیت/ توانمندی		مناسب‌سازی محیط		
رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	
۵	۵۶.۱	۱۶	۶۸.۶۸	۱۴	۳۴.۵۲	۹	۵۷.۴۰	۹	۴۸.۸۵	آذربایجان شرقی
۱۶	۴۰.۳	۲۱	۶۵.۱۶	۱۳	۳۴.۷۹	۱۰	۴۹.۱۶	۲۸	۲۳.۶۷	آذربایجان غربی
۲۱	۲۹.۶	۱۷	۶۶.۴۶	۲۵	۲۰.۹۴	۲۳	۲۶.۱۸	۲۲	۳۴.۷۶	اردبیل
۱۳	۴۶.۶	۲۵	۶۱.۲۶	۱۶	۲۸.۷۴	۲	۷۳.۶۷	۷	۶۰.۷۳	اصفهان
۷	۵۲.۳	۲۶	۶۱.۰۵	۸	۳۷.۹۷	۴	۶۷.۷۷	۳	۷۱.۱۹	البرز
۳۰	۱۱.۶	۱۵	۶۹.۰۰	۳۱	۱۳.۲۴	۲۹	۱۲.۸۹	۲۶	۲۸.۵۲	ایلام
۱۰	۵۱.۰	۲	۷۵.۶۴	۲	۴۰.۹۹	۲۰	۳۱.۰۰	۲۰	۳۷.۰۴	بوشهر
۱	۷۷.۹	۱۹	۶۵.۹۸	۱	۴۷.۴۵	۱	۸۹.۶۳	۱	۸۶.۲۳	تهران
۲۵	۲۵.۶	۱۲	۶۹.۴۷	۲۹	۱۷.۷۹	۲۶	۱۹.۴۳	۱۹	۳۸.۹۳	چهارمحال و بختیاری
۲۹	۱۲.۸	۱۰	۷۰.۳۰	۲۳	۲۱.۹۲	۳۱	۱۰.۴۳	۲۹	۱۵.۱۶	خراسان جنوبی
۶	۵۶.۰	۲۰	۶۵.۹۲	۳	۳۹.۳۷	۵	۶۷.۲۶	۱۵	۴۳.۲۳	خراسان رضوی

شاخص کلی دیده‌بان سالمندی		ابعاد مختلف شاخص دیده‌بان سالمندی								استان
		مناسب‌سازی محیط		ظرفیت/ توانمندی		وضعیت سلامت		امنیت درآمدی		
رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	رتبه	نمره	
۲۶	۲۴.۹	۸	۷۰.۸۶	۲۲	۲۴.۱۳	۲۵	۲۴.۳۵	۳۰	۱۲.۱۵	خراسان شمالی
۱۷	۳۴.۸	۳۱	۵۷.۷۳	۹	۳۷.۸۲	۷	۶۲.۵۳	۴	۶۶.۶۴	خوزستان
۲۰	۳۳.۵	۷	۷۱.۹۶	۲۶	۲۰.۷۹	۲۴	۲۴.۸۴	۱۷	۴۰.۱۳	زنجان
۲	۶۹.۵	۱	۷۹.۵۲	۶	۳۸.۸۴	۱۵	۳۸.۱۲	۲	۸۲.۱۸	سمنان
۳۱	۶.۵	۲۹	۵۸.۹۰	۲۴	۲۱.۵۱	۲۸	۱۴.۶۷	۳۱	۴۰.۵	سیستان و بلوچستان
۳	۶۵.۳	۴	۷۳.۴۴	۴	۳۹.۰۱	۸	۶۲.۰۰	۱۰	۴۸.۶۳	فارس
۲۴	۲۶.۵	۲۳	۶۱.۹۳	۳۰	۱۶.۴۶	۱۹	۳۱.۸۴	۵	۶۲.۲۱	قزوین
۸	۵۲.۱	۳	۷۴.۷۳	۱۲	۳۵.۰۲	۱۸	۳۳.۲۶	۱۱	۴۷.۴۲	قم
۲۸	۲۰.۷	۲۸	۵۹.۱۲	۲۷	۲۰.۲۷	۲۱	۲۹.۸۱	۲۵	۳۰.۵۰	کردستان
۱۲	۴۸.۶	۲۲	۶۴.۸۰	۵	۳۸.۸۶	۱۱	۴۳.۹۹	۱۲	۴۷.۱۷	کرمان
۲۳	۲۸.۰	۳۰	۵۸.۸۲	۱۸	۲۸.۶۷	۱۲	۴۳.۶۰	۲۴	۳۳.۹۳	کرمانشاه
۲۷	۲۴.۰	۹	۷۰.۵۵	۱۹	۲۷.۲۸	۳۰	۱۲.۴۰	۲۳	۳۴.۶۹	کهگیلویه و بویراحمد
۱۱	۴۹.۵	۱۱	۶۹.۵۸	۱۰	۳۷.۷۲	۱۴	۳۸.۷۰	۱۸	۴۰.۰۹	گلستان
۱۴	۴۴.۶	۲۷	۶۰.۶۴	۱۱	۳۷.۴۸	۶	۶۴.۶۷	۱۳	۴۵.۹۱	گیلان
۱۸	۳۴.۱	۶	۷۲.۱۳	۲۱	۲۶.۰۷	۲۷	۱۹.۳۳	۱۶	۴۰.۸۹	لرستان
۴	۶۰.۵	۱۳	۶۹.۳۳	۷	۳۸.۱۶	۳	۶۸.۳۲	۱۴	۴۴.۱۶	مازندران
۲۲	۲۹.۳	۲۴	۶۱.۶۳	۲۸	۱۹.۶۴	۱۷	۳۳.۴۵	۸	۵۲.۷۴	مرکزی
۱۹	۳۳.۹	۱۸	۶۶.۳۶	۱۵	۳۱.۹۵	۲۲	۲۶.۳۴	۲۷	۲۷.۲۸	هرمزگان
۱۵	۴۲.۳	۱۴	۶۹.۲۲	۲۰	۲۶.۹۸	۱۳	۴۱.۳۵	۲۱	۳۵.۰۶	همدان
۹	۵۱.۴	۵	۷۲.۱۹	۱۷	۲۸.۷۲	۱۶	۳۷.۲۰	۶	۶۱.۱۳	یزد

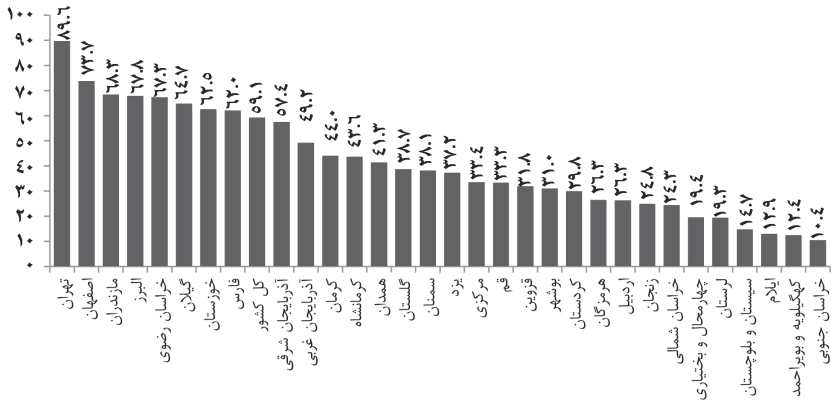
همان‌طور که در نمودار ۳ مشخص است در بُعد امنیت درآمدی سالمندان، استان تهران رتبه نخست و استان سیستان و بلوچستان رتبه آخر را دارد. وضعیت امنیت درآمدی سالمندان در استان‌های تهران، سمنان و البرز بهتر از سایر استان‌ها بوده است، در مقابل، کمترین امنیت درآمدی سالمندان به استان‌های خراسان جنوبی، خراسان شمالی، و سیستان و بلوچستان مربوط است. از این‌رو، سالمندان ساکن در استان تهران، پایتخت و دو استان هم‌جوار آن بالاترین امنیت درآمدی داشته‌اند. در مقابل، پایین‌ترین امنیت درآمدی سالمندان مربوط به استان‌های شرقی کشور بوده است.

نمودار ۳. رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس نمره/امتیاز امنیت درآمدی سالمندان، ۱۳۹۵

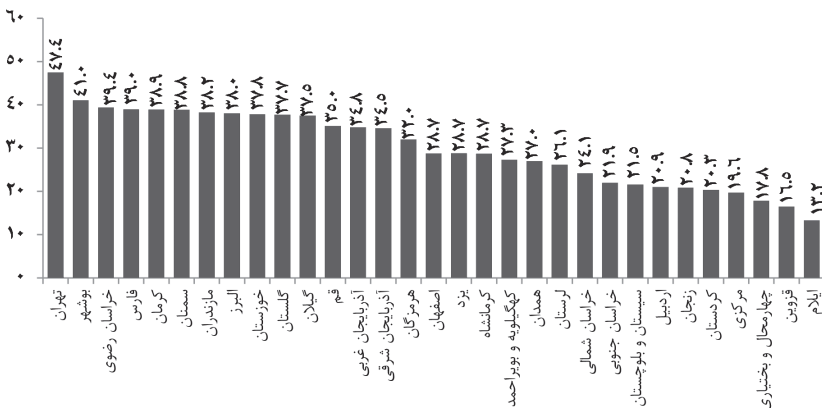
در خصوص بُعد وضعیت سلامت سالمندان، همان‌طور که نمودار ۴ نشان می‌دهد استان تهران رتبه نخست و استان خراسان جنوبی رتبه آخر را دارد. سالمندان ساکن در استان‌های تهران، اصفهان، مازندران و البرز بالاترین امتیاز را در بُعد وضعیت سلامت داشته‌اند. در مقابل، سالمندان ساکن در استان‌های سیستان و بلوچستان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و خراسان جنوبی کمترین امتیاز را در بُعد وضعیت سلامت داشته‌اند. این وضعیت بیان‌گر نابرابری استانی محسوس در وضعیت سلامت سالمندان در کشور است.

نمودار ۴. رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس نمره/امتیاز وضعیت سلامت سالمندان، ۱۳۹۵

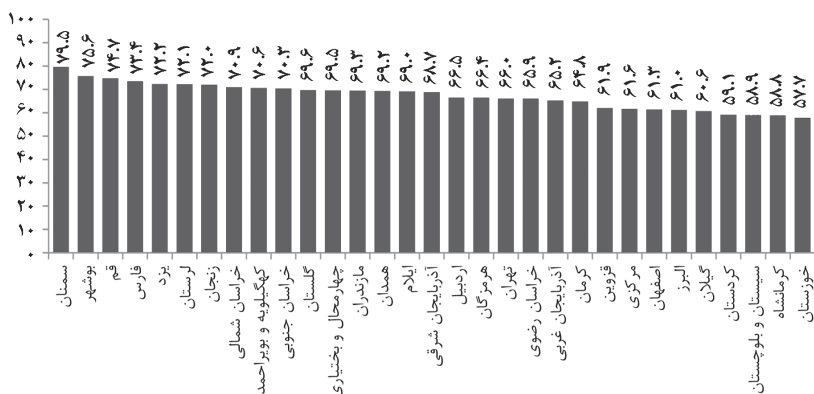
بررسی وضعیت ظرفیت و توانمندی سالمندان در استان‌های مختلف کشور در نمودار ۵ نشان می‌دهد که استان تهران رتبه نخست و استان ایلام رتبه آخر را دارد. سالمندان ساکن در استان‌های تهران، بوشهر، خراسان رضوی و فارس بالاترین امتیاز را در بُعد ظرفیت و توانمندی سالمندان داشته‌اند. در مقابل، پایین‌ترین امتیاز در این بُعد به سالمندان ساکن در استان‌های چهارمحال و بختیاری، قزوین و ایلام تعلق داشته است.

نمودار ۵. رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس نمره/امتیاز ظرفیت و توانمندی سالمندان، ۱۳۹۵

در بُعد مناسب‌سازی محیط که براساس چهار مولفه ارتباط اجتماعی، امنیت فیزیکی، آزادی مدنی و دسترسی به وسایل نقلیه عمومی ساخته است، استان سمنان رتبه نخست و استان خوزستان رتبه آخر را کسب کرده‌اند. همان‌طور که در نمودار ۶ مشخص است در بُعد مناسب‌سازی محیط استان‌های سمنان، بوشهر، قم و فارس بالاترین امتیاز و در مقابل، استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، کرمانشاه و خوزستان پایین‌ترین امتیاز را داشته و در جایگاه‌های آخر قرار گرفته‌اند.

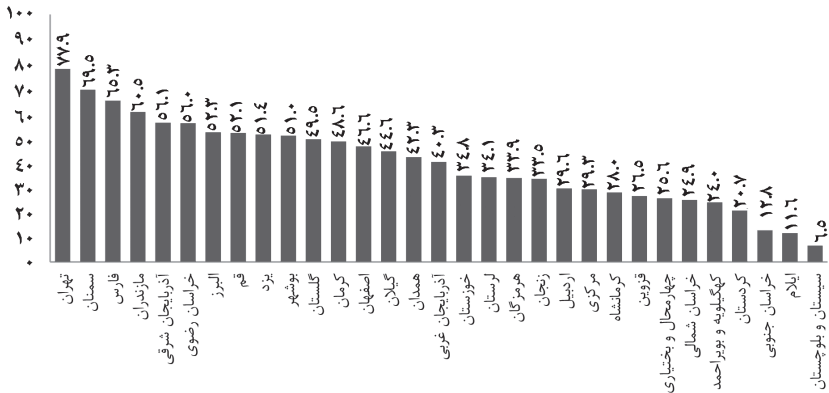
نمودار ۶. رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس نمره/امتیاز مناسب‌سازی محیط برای سالمندان، ۱۳۹۵

در نهایت، شاخص کلی دیده‌بان سالمندی برای استان‌ها با استفاده از میانگین هندسی مقادیر نرمال شده هر چهار بُعد مذکور (امنیت درآمدی، وضعیت سلامت، ظرفیت و توانمندی، مناسب‌سازی محیط)، محاسبه و با یکدیگر مقایسه شده‌اند. بر این اساس، تفاوت‌های استانی قابل‌ملاحظه‌ای در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی وجود دارد. دامنه نمره/امتیاز شاخص از ۶.۵ در استان سیستان و بلوچستان تا ۷۷.۹ در استان تهران در نوسان بوده است. از این‌رو، استان تهران بالاترین امتیاز و رتبه را در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی دارد و در آن سوی طیف، استان سیستان و بلوچستان قرار دارد که پایین‌ترین امتیاز و رتبه در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی در میان ۳۱ استان کشور دارد. همان‌طور که در نمودار ۷ مشخص است

استان‌های تهران، سمنان و فارس، به‌ترتیب، رتبه‌های اول تا سوم را در شاخص دیده‌بان سالمندی دارند. در مقابل، استان‌های خراسان جنوبی، ایلام و سیستان و بلوچستان، به‌ترتیب، در رتبه‌ها و جایگاه‌های آخر در شاخص دیده‌بان سالمندی قرار دارند. بدین ترتیب، تفاوت‌های استانی قابل توجهی در شاخص دیده‌بان سالمندی وجود دارد.

نمودار ۷. رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس نمره/امتیاز در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی، ۱۳۹۵

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره شد ایران به لحاظ شاخص دیده‌بان سالمندی ایران در رتبه ۶۴ در بین ۹۷ کشور قرار دارد که امتیاز به‌دست آمده برای ایران از متوسط جهانی پایین‌تر است. در میان ابعاد چهارگانه شاخص دیده‌بان سالمندی، وضعیت سالمندان ایران در ابعاد امنیت درآمدی، ظرفیت و توانمندی پایین‌تر از متوسط جهانی است و در بُعد وضعیت سلامت سالمندان جایگاه ایران بالاتر از متوسط جهانی و در بُعد مناسب‌سازی محیط تقریباً در سطح متوسط جهانی است. بهترین رتبه و جایگاه ایران در وضعیت سلامت و پایین‌ترین رتبه آن در قابلیت و توانمندی سالمندان است. کشورهایی که وضعیت خوبی در این شاخص دارند، سیاست‌های و برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی خوبی برای حمایت از ظرفیت، به‌زیستن و استقلال سالمندان دارند تا آنان مجبور نباشند که به خانواده خود متکی باشند.

در بُعد امنیت درآمدی، کمتر از نیمی از سالمندان ایرانی از پوشش بازنشستگی برخوردارند و همچنین یک چهارم سالمندان ایرانی در فقر درآمدی نسبی زندگی می‌کنند. از این‌رو، سالمندان بیشتر از سایر گروه‌های سنی در معرض فقر قرار دارند. در میان سالمندان، زنان سالمند بیشتر از مردان سالمند و سالمندان مسن‌تر بیشتر از سالمندان جوان‌تر در معرض فقر قرار دارند. همچنین رفاه نسبی سالمندان کمتر از سایر گروه‌های سنی است. در بُعد وضعیت سلامت هرچند این امکان وجود دارد که یک سالمند ایرانی ۶۰ ساله حدود ۲۱ سال زنده بماند، اما انتظار می‌رود که فقط حدود ۱۶ سال از آن را در سلامت کامل زندگی کند. احساس خوشبختی سالمندان نیز اندکی کمتر از میانسالان است. در بُعد ظرفیت/توانمندی، حدود یک سوم سالمندان در بازار کار حضور دارند و یک چهارم آنها نیز تحصیلات راهنمایی یا بالاتر دارند. در بُعد مناسب‌سازی محیط بیشترین رضایت سالمندان از سیستم حمل‌ونقل و کمترین رضایت آنها از آزادی‌های مدنی بوده است.

بر اساس یافته‌های مطالعه در سطح استانی، سالمندان ساکن در استان تهران و دو استان همجوار آن، یعنی البرز و سمنان، بالاترین امنیت درآمدی را داشته‌اند و در مقابل، پایین‌ترین

امنیت درآمدی سالمندان مربوط به استان‌های شرقی بوده است. در خصوص بُعد وضعیت سلامت، سالمندان ساکن در استان‌های تهران، اصفهان، مازندران و البرز بالاترین امتیاز و در مقابل، سالمندان ساکن در استان‌های سیستان و بلوچستان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و خراسان جنوبی کمترین امتیاز را داشته‌اند. باتوجه به نمرات و رتبه‌های استان‌ها کاملاً مشخص است که این وضعیت متأثر از سطح برخورداری از امکانات بهداشتی و توسعه اقتصادی-اجتماعی نابرابر در کشور می‌باشد. در بررسی وضعیت ظرفیت و توانمندی، سالمندان ساکن در استان‌های تهران، بوشهر، خراسان رضوی و فارس بالاترین امتیاز را داشتند و در مقابل، پایین‌ترین امتیاز در این بُعد به سالمندان ساکن در استان‌های چهارمحال و بختیاری، قزوین و ایلام تعلق داشته است. در نهایت، در بُعد مناسب‌سازی محیط استان‌های سمنان، بوشهر، قم و فارس بالاترین امتیاز و در مقابل، استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، کرمانشاه و خوزستان پایین‌ترین امتیاز را داشته و در جایگاه‌های آخر قرار گرفته‌اند. استان تهران در این بُعد رتبه خوبی را کسب نکرده است. به نظر می‌رسد با توجه به تأثیر تراکم جمعیت در فضای شهری بر مولفه به‌زیستن محیطی، استان‌هایی مانند تهران و البرز در این مولفه نتوانستند همانند سایر ابعاد وضعیت خوبی داشته باشند. به‌طور کلی، استان تهران و سپس استان‌های سمنان و فارس بالاترین امتیاز و رتبه را در شاخص کلی دیده‌بان سالمندی دارند و در آن سوی طیف، استان‌های سیستان و بلوچستان و سپس خراسان جنوبی و ایلام قرار دارند که پایین‌ترین رتبه را دارند. به نظر می‌رسد بخش قابل‌توجهی از این تفاوت‌ها ناشی از سطوح نابرابر توسعه‌ای در استان‌های ایران است. از این‌رو، نابرابری به‌زیستن و شاخص‌های سلامتی و اقتصادی سالمندان در سطح استان‌های ایران محسوس است. در واقع، بافتار اجتماعی بر این موضوع دلالت دارد که منابع در دسترس افراد می‌تواند بر اساس سلامت افراد، حضور یا نبود اتفاقات منفی زندگی و یا وضعیت اقتصادی-اجتماعی متفاوت باشد.

افراد سالمند، دغدغه‌های زیادی در رابطه با امنیت مالی دارند و از فرو رفتن به دام فقر در دوران سالمندی، دسترسی به خدمات مراقبت از سلامت و مراقبت‌های پزشکی، مسکن

مناسب، تبعیض سنی، تنهایی و احساس بیهوده بودن می‌ترسند. به همین دلیل، تدوین سیاست‌های مبتنی بر اطلاعات دقیق و موثق، برای مقابله با مسائل سالمندی جمعیت و بهبود کیفیت زندگی سالمندان ضروری است. در کنار توجه به امنیت اقتصادی و درآمدی، توجه به بُعد ذهنی به‌زیستن و احساس خوشبختی سالمندان نیز مهم می‌باشد. هرچند در ایران امید زندگی افزایش یافته است اما باید به این نکته توجه داشت که افزایش طول عمر باید همراه با سالم زیستن و احساس هدفمندی و معناداری در زندگی باشد. سالمندانی که دارای به‌زیستن روان‌شناختی بالایی باشند احساس انگیزشی بهتری داشته و در نتیجه بیشتر به دنبال ارتقای استانداردهای عینی زندگی می‌روند.

در مجموع، شاخص دیده‌بان سالمندی با نشان دادن وضعیت به‌زیستن سالمندان راهی برای ارتقای برنامه‌ریزی‌های مناسب جوامع در رسیدن به اهداف توسعه انسانی است. از این‌رو، در ایران ابعاد امنیت مالی مانند توسعه پوشش همگانی حقوق بازنشستگی و کاهش فقر و همچنین بُعد ظرفیت و توانمندی مانند فراهم کردن شرایط خود-اشتغالی سالمندان و آموزش‌های مادام‌العمر و مخصوص سالمندان باید در اولویت‌های سیاست‌گذاری قرار گیرد. البته باید به این نکته نیز اشاره کرد که برای بهبود امنیت درآمدی سالمندان نسل‌های آتی نیازمند اشتغال جوانان و پوشش بیشتر آنان در طرح‌های بیمه‌ای مشارکتی هستیم تا شاهد ارتقای به‌زیستن سالمندان در دهه‌های آتی که کشور با سالم‌خوردگی جمعیت مواجه می‌شود، باشیم. همچنین نیاز است که توجه بیشتری به سالمندان آسیب‌پذیر در مناطق محروم کشور یعنی سالمندان ساکن در استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و ایلام شود و بسته‌های حمایتی و رفاهی خاص برای آنان ارائه گردد.

تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، کوچه محوی، پلاک ۴، واحد ۱۰۱

تلفن: ۰۲۱-۲۲۷۰۳۴۶۵

دورنگار: ۰۲۱-۲۲۷۰۲۹۰۳

info@saba-psi.ir

www.saba-psi.ir